

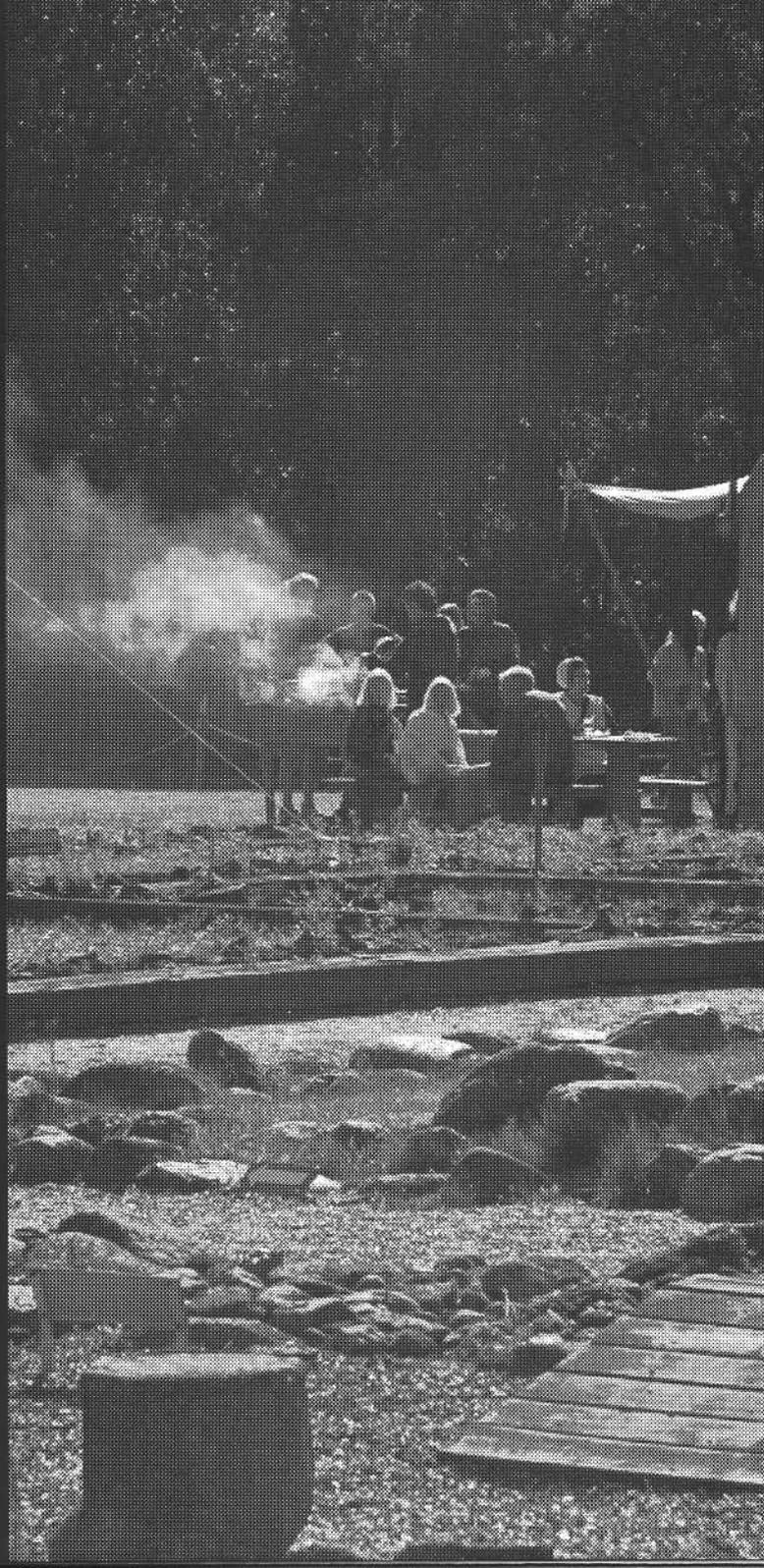

Øm Klosters
Venner

Nyhedsbrev
Nr. 6

2005

Øm Kloster Museum

Øm Klosters Venner

Bestyrelsen

Ruth Baunsgaard
(formand)
Randersvej 55 C, 8680 Ry
Tlf. 8689 1345

Jens Kirkeby (næstformand)
Oksevejen 16, 8680 Ry
Tlf. 8689 1920
farkjk@hum.au.dk

Tove Tindall (sekretær)
Klostervej 66, 8680 Ry
Tlf. 8689 1522 / 8689 2805
tovetindall@hotmail.com

Torben Christensen (kasserer)
Gartnervænget 12, 8680 Ry
Postgiro 919-7583
Tlf. 86893274
7333@bogpost.dk

Jan Bech Andersen
Ægirsgade 3, 8680 Ry
Tlf. 8689 2348
moesjba@hum.au.dk

Susanne Gram
Ingerslevvej 1 C, 8310 Tranbjerg
Tlf. 8629 4441
susanne.gram@wanadoo.dk

Lene Møllerup
Blåmejsevej, 8000 Århus
Tlf. 8689 8216

Hans Krongaard Kristensen (sup.)
Gl. Bruunshåbvej 7, 8800 Viborg
Tlf. 8663 9628
markhkk@hum.au.dk

Kirsten Kjærulff (sup.)
Alkenvej 19, 8660 Skanderborg
Tlf. 8657 7052
kk@katolsk-midt.dk

Redaktion

Tove Tindall (ansv.)
Lene Møllerup
og Jens Kirkeby (prepress)

Nyhedsbrevet udsendes af foreningen *Øm Klosters Venner*, der er en sammenslutning af personer med interesse for klostrets historie og museets virke.

Foreningens adresse er

Øm Klosters Venner,
Munkevej 8, Emborg, 8680 Ry
www.klostermuseet.dk
Medlemskab på postgiro 919-7583

Indhold

Øl er godt, men også for Øm? 3
Sammenslutningen af Museumsforeninger i Danmark 10
Generalforsamling 9. marts 11
Hvad tænkte munkene bag murstenene? 12
Prædiken Allehelgensaften 2004 på Øm Kloster 17
Olaf Olsen æresmedlem 20
Bulmeurt – *Hyoscyamus niger* 22
Foreningens aktiviteter 25
Fejder i senmiddelalderens Danmark 28
Aktivitetskalender *Bagsiden*

Bliv medlem af Øm Klosters Venner

Bliv medlem et år for kun 90 kr.
Kvitteringen er samtidig årskort til museet og ruinparken.

ISSN Nr. 1602-7256

Øl er godt, men også for Øm?

- et andet Øm en weekend i august 2004

Jan Kock, lektor i middelalderarkæologi, Aarhus Universitet

Her er det vel egentlig næsten unødvendigt at nævne, at Øm Kloster hører til et af landets anselige ruiner fra middelalderen og står som et minde over en af datidens store klosterordener. Cistercienserne byggede i løbet af de århundreder ordenen virkede på stedet et udstrakt klosterkompleks i alt væsentligt opført i teglsten. Reformationen gjorde en ende på ordenens virke. Snart forfaldt bygningskomplekset, og efter at stedet var brugt som stenbrud, var der kun lidt tilbage over jorden.

I første del af 1900-tallet blev dele af klosterets ruiner frilagte på idealistisk initiativ og bevaret som museum under åben himmel, og de fundne genstande og knoglerne fra de mange begravelser fandt plads i en lille bygning, som med sin stille fremtoning er der uden at trænge sig på. Snart kom der en lille klosterhave til med de urter, som engang blev dyrket af klosterets beboere. I de seneste mange år har besøgende betalt entre i en beskedent billetlugue anbragt i gavlen af et af de huse, som hører til landsbyen Emborg, og som stadig dækker en del af klosteranlægget. Samme hus rummer også en lille udstilling om klosteret, som spiller fint sammen med klosteranlægget, da udstillingen er åben ud mod ruinen. Endelig er der også toilet i bygningen for besøgende. Alt er meget beskedent, men danner tilsammen en pæn om end noget antikveret ramme for, hvad der er tilbage af klosteret.

Øm kan sammenlignes med ruinerne af Vitskøl Kloster oppe ved Limfjorden og Æbelholt Kloster nordvest for Hillerød. Disse er også stille besøgssteder, hvor hensigten primært er at give den eftertænkssomme besøgende en indsigt i en svunden kultur. En anden og egentlig vigtigere opgave er samtidig at bevare ruinen for eftertiden. Der er ikke gjort meget ud af at opgradere stederne til at kunne klare sig i kampen mod oplevelses- og vandlande med en større appel til et bredere publikum.

Markeder med historiske temaer

Inden for det seneste årti er der dog sket noget. Kulturhistorien har fundet en folkeudgave i form af historiske markeder, der har bred appel til store befolkningsgrupper, som normalt ikke vil besøge et museum eller et sted som Øm. For snart en menneskealder siden så man de første vikingemarkeder skyde op. Markedet på Moesgård Strand hører til et af de første. Og selv om det nu kan være svært at finde en weekend i sommerhalvåret, hvor der ikke afholdes et vikingemarked, lever Moesgårdmarkedet i bedste velgående. Publikum strømmer til, og aktørerne er som oftest individuelle, private personer, som brænder for at beherske et bestemt håndværk eller har interesse for krigskunst eller andet. Også dem der dyrker rollespil kan her finde afløb for lysten til noget sådant sammen med andre mennesker i alle aldre.

Succesen gjorde, at nogle snart fandt på at variere markedstemaet ved at arrangere middelaldermarkeder. En af de bedst markedsførte og mest ambitiøse er *Europæisk Middelalderfestival* i Horsens, som foregår over et par dage i august midt på byens hovedstrøg. Grupper fra flere lande deltager og giver væsentlige dele af markedet en seriøs karakter, og man glemmer næsten, at det også rummer elementer af god gammeldags byfest, hvor lokale foreninger og organisationer har boder på striben. Årsagen er den, at man forsøger at give disse boder et middelalderligt image.

Flere museer har set mulighederne i at forøge besøgstallet væsentligt ved at arrangere sådanne middelaldermarkeder eller lidt bredere historiske markeder. Æbelholt Kloster i Nordsjælland, Tøjhusmuseet i København, Gl. Estrup på Djursland og Voergård Slot i Vendsyssel er blot nogle få af de steder, hvor man afholder sådanne arrangementer med succes. Da markederne foregår med de ægte historiske bygninger som baggrund og kulisse, kræver det en stor bevidsthed fra tilrettelæggerens side for at respektere autensiteten i forhold til nutidens fiktion, som ofte ikke har meget med middelalderens og følgende århundreders realiteter at gøre. At holde marked i selve borggården på herregården Gl. Estrup må vist siges at være uden hold i fortiden. Men det er en prægtig ramme, som giver en uforlignelig stemning.

Markedet på Øm

Som det er bekendt, er Øm Kloster også hoppet på vognen med et middelaldermarked, som afvikles over en weekend i anden halvdel af august. Markedet her har fået navnet *Øl på Øm* - en mageløs og god titel, som virker dragende på mange - og yderligere har den force, at øl er oppe i tiden. Øl diskuteres nu på linie med vin, og det er in at drikke øl fra små bryggerier. Budskabet om

arrangementet formidles gennem medierne, og en reklamefolder lover ølsmagning, ølbrygning, historiefortælling, børneaktiviteter, kunsthåndværk og rundvisninger. Øllet har absolut relevans, og der vides endda ikke så lidt om ølbrygning under klostertiden på Øm. Emnet var allerede taget op af den tidligere vogter af stedet H.N. Garner, som for en del år siden kunne fremvise godt belgisk øl brygget på et velrenommeret kloster dernede. Dengang en eksotisk vare her i landet, men som i dag kan købes i alle velassorterede butikker. Derfor skal der noget mere til.

Markedet er fysisk placeret midt i klosteranlægget, dog hovedsageligt i den sydligere del og består af en række boder og telte. Der er en pottemager, en silderøger, en guldsmed og en træskomager for nu at nævne nogle af de mere markante boder foruden et gedigent spisested, som serverer spidstegt kød, salat og brød. Det kniber noget med at holde sig inden for den middelalderlige ramme. Flere af håndværkerne genkendes fra vikingemarkederne, og andre har tydeligt karakter af at være fra de seneste århundreder. Men god formid-

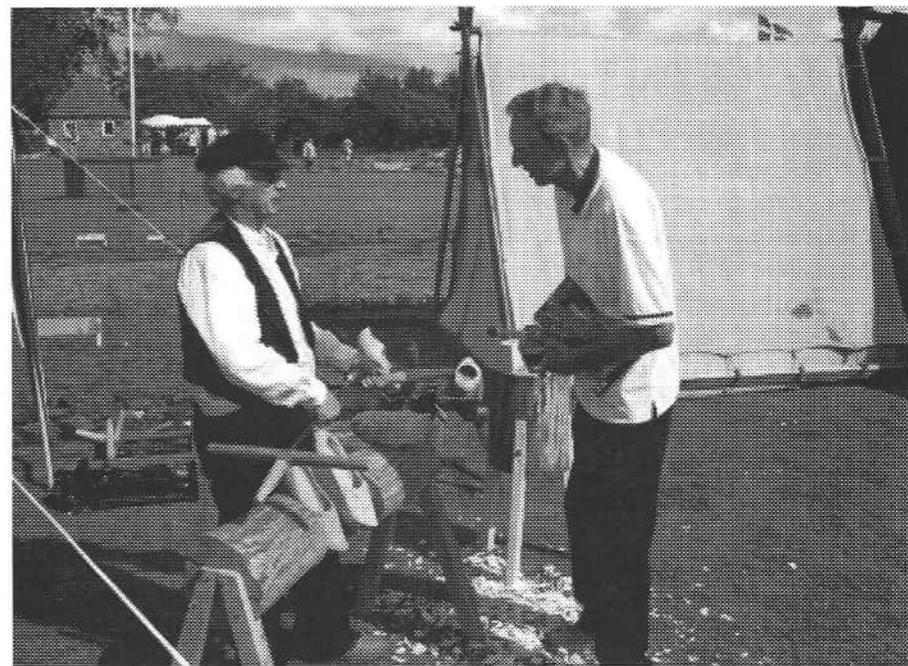

Fig. 1. Træskomanden på markedet Øl på Øm i gang med at demonstrere et håndværk, der engang var af vigtighed for de skovrige egne i Midtjylland.

JAN KOCK

ling giver det anledning til. Træskomageren, som står og viser, hvorledes man anvender et skebor til at udhule en træsko, er gedigen formidling, som har stor appel, også til dem der ikke kunne drømme om at gå på museum for at se en ægte, historisk træsko. En pottemager er mødt op med sine gedigne og anvendelige produkter, hvoraf dog de fleste er af former, som kun peger tilbage til forrige århundrede.

Stilen i markedet på Øm brydes også af, at man har valgt at lade Ferskvandsmuseet og den stedlige lokalhistoriske forening have hver sin yderst interessante stand med en præsentation af, hvad de hver især kan byde på. Harald Nyborg eller et andet byggemarked må have solgt ganske godt med praktiske, sammenfoldelige sommerpavilloner i metal og plastfolie, for de ses på mange markeder og også her. For børn og barnlige sjæle har man i kælderen til klosterets vestfløj arrangeret et værksted med flere gode aktiviteter af såvel åndelig som mere materiel karakter. En af de mere populære ting er at få lov til at male sit eget våbenskjold på præfabrikerede skjolde af træ. Adskillige drenge og såmænd også piger drømte sig ind i ridderens rolle.

Øl udgjorde et markant indslag på markedet. En række af de mikrobryggerier, som i disse år skyder op rundt om i landet, var mødt op med smagsprøver på deres frembringelser. Det blev gjort med stor entusiasme, som ikke lader noget tilbage at ønske. Smagen af den enkelte øl blev vurderet med stor saglighed og sammenlignet med de andre. Ved at investere i et ølglas fik man ret til at smage med. Var det måske forudseenhed hos arrangørerne af markedet, at man

Fig. 2. Lederen af Øm Kloster Bo Gregersen, her iklædt ordensdragten, har under afviklingen af markedet nogle meget travle dage. En af de vigtige opgaver er at holde gejsten oppe hos de mange frivillige og interesserede hjælpere, som deltager i de utallige arbejdsopgaver der skal løses for at få afviklet markedet på en god og gnidningsfri måde.

JAN KOCK

JAN KOCK

Fig. 3. Aktiviteter særligt for børn var henlagt til resterne af klosterets vestfløj. Stedet var bemanded med frivillige, hvilket var et aktiv, da tingene blev afviklet på en meget engagerende måde. Det var så langt fra kun en interessant børneparkering.

reklamerede med gratis transport til og fra Øm? Ølfolket havde lejret sig nordligt i klosterområdet, dels i et lille stenhus på stedet og dels under skærmende pavilloner. Øllet må siges at give stedet karakter, og folkene på Øm har endog selv kastet sig ud i brygningens svære kunst. Ikke noget marked uden et spisested som her var et indrettet i et større telt. Bespisningen bestod af fortrinligt spidstegt kød, en salat og godt brød og så altså øl ikke at forglemme. Moderne catering i en let middelalderlig forklædning.

En del af deltagerne i markedet og klosterets ledelse var i anledning af markedet trukket i kopier af cisterciensernes karakteristiske munkebeklædning, hvilket gav en god stemning. Også rundviserne på de guidede ture rundt i anlægget var iklædt munkenes dragt og gav en engageret indføring i, hvorledes vrимlen af fundamenter og grave skal forstås.

En væsentlig del af stemningen på en markedsplads som Øm er, at de allerfleste af de medvirkende er iklædt dragter, som kan være fine og detaljerede

JAN KOCK

Fig. 4. Et marked kræver telte og andre installationer, som fastgøres med pløkker og barduner. Ting som ikke er optimale på fredede arealer. Alene derfor vil den ansvarlige foretrække, at markedet fremover bliver placeret uden for det område, hvor klosteret engang har stået.

kopier af beklædning, som det kendes fra middelalderen – eller i det mindste tøj som giver indtryk af noget fortidigt. De fleste af de udøvende markedsfolk og ydmyge tjenere er frivillige, som gør et stykke arbejde af interesse for stedet og middelalderen. Flere af dem har fordybet sig i en eller anden disciplin inden for et håndværk eller andet, og som sådan har de rendyrket en viden om noget fortidigt. Det er her den brede interesse for kulturhistorien trives og den giver en forståelse for historien i brede befolkningsgrupper. På samme måde er det med dem, der besøger et historisk marked for at få en oplevelse. De får

gennem en levendegørelse af noget fortidigt en forståelse for, at historien er noget af det, som er med til at give identitet og samfundsmæssig styrke.

Er alt så ikke godt?

Øm er blevet beriget med et marked, som, selv om der endnu er rigtig meget der kan forbedres, er et besøg værd, og som også trækker et stort publikum. Alligevel er der et eller andet, som ikke er rigtigt, og som skurer. Et lille enkeltstående arrangement inde på det område, hvor klosteret en gang har ligget, skader ikke i sig selv. Mange andre lignende monumenter bruges på samme måde. Men når nu markedet på Øm er blevet til en årligt tilbagevendende begivenhed, som har succes og vokser, er det på tide at standse op og tænke fremad. Er det egentlig ikke rovdrift på de sidste rester af et kloster, som er ganske sart, og som skal behandles med omtanke for at kunne bevares så længe som muligt og principielt ud i al fremtid? Svaret er helt entydigt ja. Det slider på monumentet og samtidig er det en spændetroje for markedets rammer. Ingen vil være tilfredse med det i længden.

Der må tænkes nyt og anderledes for at skabe en fremtid for stedet, som har så stort et potentiale. Det vil være helt oplagt at stoppe op nu og få udarbejdet en langsigtet, ambitiøs udviklingsstrategi for Øm. En strategi som viser vejen for, hvorledes stedet ideelt skal udvikles, hvorledes selve monumentet bevares, samtidig med at formidlingen forbedres. Helt oplagt vil det være at arbejde hen imod et besøgssted, som ligger uden for, men op til selve klosteranlægget. Det skal udstyres med gode udstillings- og formidlingsarealer, foruden andre servicefaciliteter, som kan forventes af et nutidigt besøgssted. Det må gerne være god arkitektur, men den skal koble an til landsbyens og/ eller klostrets proportioner. Klostervæsenets historie er rig både på åndelighed, men også på praktisk virke og teknologisk indsigt, så mulighederne for udstillinger er mange. Eksempler til inspiration er der flere af f.eks. besøgsbygningerne ved monumenterne i Jelling, Hedeby, Dannevirke og på Lindholm Høje og Hammershus for blot at nævne nogle få.

Op til besøgsstedet kan der så indrettes en god plads, et aktivitetsområde, til brug ikke kun for *Øl på Øm*, men også til andre tiltag året igennem. Pladsen kan fint indrettes som den første del af et nyt besøgssted. De første omkostninger vil derved blive begrænsede, og man vil få plads til, at markedet kan udvikle sig, mens der arbejdes på at skabe bedre rammer for besøgende også i vinterhalvåret, hvor det kan være klamt og koldt. Det tager tid at skabe gode rammer, men forudsætningen er en ide- og perspektivrig langtidsplan, og her kan markedet måske være en løftestang, hvis man viser vejen.

Fra årsmøde 2004 i

Sammenslutningen af Museumsforeninger i Danmark

Ruth Baunsgaard og Tove Tindall

Øm Klosters Venner var repræsenterede af formand Ruth Baunsgaard og sekretær Tove Tindall ved nedenstående årsmøde, og vi ønsker at videregive til vores medlemmer denne udtalelse:

Styrk museerne og det folkelige engagement

Med udsigt til store ændringer i den kommunale og amtslige struktur er det nødvendigt med en styrkelse og udvikling af de danske museer og de folkelige kræfter bag denne vigtige del af kulturlivet, hedder det i en udtalelse fra Sammenslutningen af Museumsforeninger i Danmark, fra foreningens årsmøde d. 13. marts 2004 på Landbrugsmuseet på Gl. Estrup.

Sammenslutningen, der blev stiftet i 2003 og allerede tæller 38 museumsforeninger og støtteforeninger spredt over hele landet, understreger i samme forbindelse betydningen af, at de amtslige museumsråd bevares og styrkes. Som følge af regeringens ændring i museumsloven, er det ikke mere obligatorisk at nedsætte disse råd.

Det er Sammenslutningens klare opfattelse, at netop på et tidspunkt, hvor den kommunale struktur er under store forandringer, er det vigtigt at bevare museums-rådene som en aktiv deltager i debatten om – og planlægningen af museernes fremtidige forhold og struktur.

I det hele taget er det vigtigt, at de betydelige folkelige kræfter, der står bag de danske museer, bliver hørt – og taget alvorligt – i den omstruktureringsproces, der i disse år præger hele den kulturpolitiske dagsorden.

Her vil museumsforeningerne således arbejde for, at de nye kommunale og amtslige strukturer ikke må betyde dårligere vilkår for de lokale og regionale museer, hverken økonomisk eller organisatorisk, understreger Sammenslutningen i sin udtalelse.

Generalforsamling

I henhold til vedtægterne for Øm Klosters Venner indkaldes hermed til ordinær generalforsamling i Sognehuset, Kildebakken 1, Ry

Onsdag den 9. marts 2005 kl. 19,30

Dagsorden

1. Valg af dirigent
2. Aflæggelse af beretning
3. Aflæggelse af regnskab
4. De af foreningen udpegede medlemmer i Øm Kloster Museums bestyrelse orienterer om bestyrelsesarbejdet.
5. Forslag fra bestyrelsen: Det foreslås at ændre §7 i vedtægterne.
§7 lyder således:
"Valg til 2 bestyrelsesposter for Den Selvejende Institution Øm Kloster Museum forestås af foreningens bestyrelse (Jvfr. §2 C). Vælges et medlem af foreningens bestyrelse til bestyrelsen for Den Selvejende Institution Øm Kloster Museum, skal vedkommende udtræde af foreningens bestyrelse".
§7 foreslås ændret til:
"Valg til 2 bestyrelsesposter for Den Selvejende Institution Øm Kloster Museum forestås af foreningens bestyrelse (Jvfr. §2 C).
6. Indkomne forslag. (Der er ikke indkommet forslag)
7. Fastsættelse af kontingent. (Der foreslås uændret kontingent 90 kr.)
8. Valg af bestyrelsesmedlemmer. (På valg er Torben Christensen, Jan Andersen og Tove Tindall. Alle tre modtager genvalg).
9. Valg af 2 suppleanter. (På valg er Hans Krongaard Kristensen og Kirsten Kjerulff).
10. Valg af 2 revisorer. (På valg er Jes Andersen og Hans Lyngsgaard)
11. Valg af revisorsuppleant. (På valg er Mona Andreasen)
12. Eventuelt.

Derefter kaffe med kage (betales separat).

Aftenen afsluttes med lektor Hans Krongaard Kristensens foredrag

»Klostrenes vandveje«.

For at være stemmeberettiget ved generalforsamlingen skal kontingentet være indbetalt senest 2. marts 2005. (Girokort er vedlagt bladet).

Hvad tænkte munkene bag murstenene?

Kirsten Kjærulff, cand. mag.

Øm Klosters Krønike er en enestående beskrivelse af begivenheder i klostrets historie, dramatiske begivenheder, som nok kan fylde læseren med gru og undren over, hvordan munkene under al den hurlumhej kunne koncentrere sig om det, som de egentlig var gået i kloster for!

Hvad var det for en åndelige virkelighed, som var fundamentet under hele den verden, som klostret repræsenterer? Hvad var drivkraften bag kristendommens enorme ekspansion og bag evangeliseringen af Norden synliggjort i de 1000-vis af landsbykirker og de 100-vis af klostergrundlæggelser og de store katedraler over hele Europa?

Klosterkrønikens beretninger om evindeligt kævl og ufred fortæller ikke meget, som kan belyse klostrets og munkenes *indre* liv. Imidlertid ved vi jo, at munkene flittigt har læst Bibelen ("Lectio divina"), Benedikts munkeregul, Bernhards skrifter og en lang række andre opbyggelige og teologiske skrifter. Med baggrund i nogle af disse skrifter samt ud fra min personlige erfaring med nutidigt klosterliv i forskellige benediktiner- og cistercienserklostre i Danmark, Tyskland og Sverige vil jeg i det følgende forsøge at rekonstruere nogle af de tanker og følelser, som kan have fyldt munkenes sind den Allehelgensaften 1257, da klostret tog den nye kirke i brug. Klosterkrøniken skriver kun:

"I året 1257 efter at Herren blev kød, på vigilien for Alle Helgen, gik vi så ved vespertid i optog med kors, lys og røgelseskar forrest i processionen, som skik er, og bragte alle helgenlevningerne ud af den gamle kirke og førte dem med al sømmelig hæder over til den nye under munkenes frydesang og jubel."

De helliges samfund

Hvad var det, som fyldte munkene med frydesang og jubelråb?

Var det liturgiernes skønhed og højtid?

Jo, men den var jo kun det ydre synlige udtryk for en indre usynlig virkelighed – en virkelighed, som var "de helliges samfund", fællesskabet med hele Guds Kirke, engle og helgener, de levende og de døde, ja med Kristus selv.

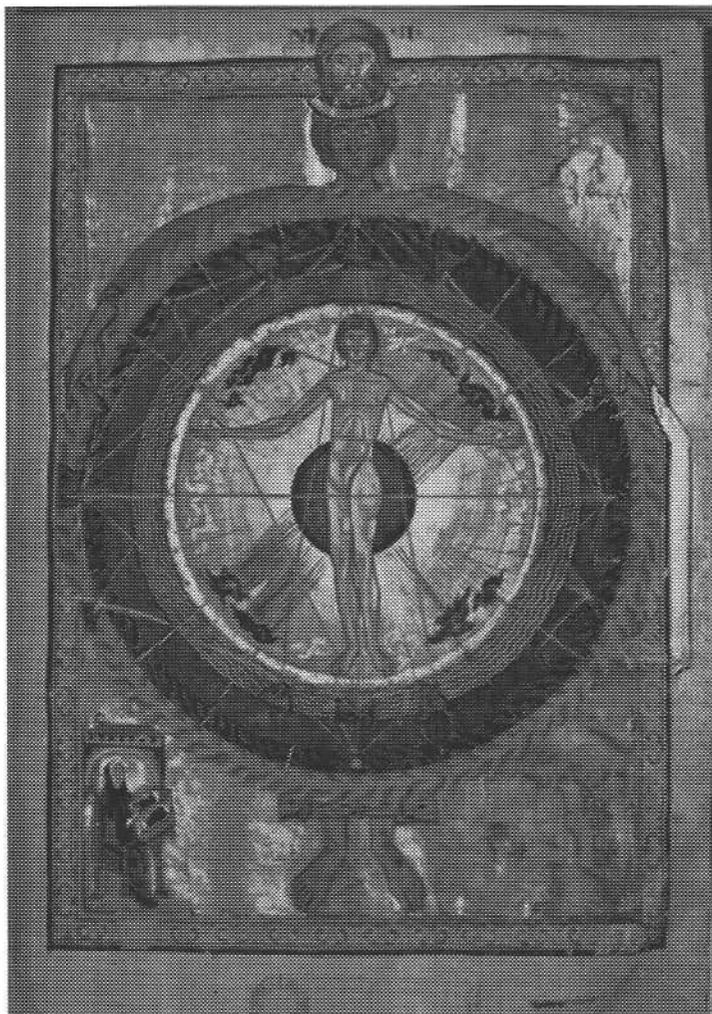

Helgener i Himlen. Hildegard af Bingen, *Liber Divinorum Operum* ca. 1240

Kristus selv var jo den, som løftede den enkelte op i Kirkens fællesskab, det "Mystiske Legeme", som er en levende organisme, en levende, virksom nutid og samtidig en del af evigheden.

Særlig her på Alle Helgens aften må munkene have tænkt på de helgener, hvis jordiske rester, de bar over til den nye kirke for ved dem at velsigne og indvie det nye gudshus til Herrens ære.

Hvem var de helgener? Vi ved det vist ikke, men afgørende er, at de har levet et liv i Kristi efterfølgelse, og således er blevet vidner om Kristi hellighed i Kirken. De tjente som forbilleder, og man kunne bede dem gå i forbøn for sig i Himlen. Her på Allehelgens aften har munkene jublet ved tanken om "Den store hvide flok", alle de mennesker, som var gået forud for os andre for at synge med i det store jubelkor om Guds trone. De har tænkt på Kristi Kirke, det altomfattende fællesskab i Kristus: Den triumferende Kirke i Himlen, den stridende Kirke her på jorden, der i sin lasede pilgrimsdragt kæmper sig gennem verdens synd og forfængelighed, og endelig den lidende Kirke: De dødes sjæle, som venter på Himlens salighed, men som endnu ikke er rene nok til at stå for Guds ansigt. De må lutres i skærsilden, før de kan tåle at stå for Hans åsyn. Munkene vidste jo udmærket, at der ikke var tale om fysisk ild,

Det kosmiske menneske. Hildegard af Bingen, *Liber Divinorum Operum*, ca. 1240

men om en brændende, fortærende længsel efter Gud. Derfor hørte det med til klosterets daglige bønner at bede for de arme sjæle i skærsilden.

For efter døden kan et menneske ikke mere gøre noget selv for at komme nærmere Gud. Det kan kun håbe på Guds nåde og de levendes forbøn. Derfor gjaldt det om, mens tid var, at leve efter Guds vilje, altid at gøre Gud til centrum i sit liv, så man i dødsøjeblikket var rede til at møde sin himmelske Brudgom.

Kristus: Alfa og omega

Den enkelte munk har følt sig omsluttet af dette levende fællesskab mellem Himmel og jord. Han har følt en begejstring over at være en del af denne guddommelige frelsesplan, hvor alt løber sammen i ét centrum: Kristus, i hvem alt er skabt, og i hvem alt igen skal sammenfattes, det synlige og det usynlige. Han har kunnet se, at skabelse og frelseshistorie er ét stor sammenhængende drama fra verdens begyndelse til dens ende, lige fra skabelsen til Kristi genkomst i herlighed. Kristus er den dybe sammenhæng, Gud, der i sin kærlighed blev menneske for at genrejse mennesket i dets guddommelighed, Kristus altings begyndelse og altings fuldendelse, altings dybe sammenhæng.

Den mystiske vej

Kristus var det, som gav livet retning og mening. Det gjaldt både for mennesker "i verden" og for dem som valgte at gå i kloster. Hvert menneske er kaldet til at blive helligt - til at "gå hellighedens vej" i Kristi efterfølgelse. Hele livet er jo en udviklingsproces, en personlig udvikling, som kommer nærmere sin fuldendelse, jo mere man bliver ét med Kristus, så man med Paulus kan sige: "ikke jeg lever, men Kristus lever i mig".

Klosterlivet er en praktisk organisering af denne vej, hvor livet er formet efter et helt fast mønster, som hjælper munken til at udvikle sig hen imod enheden med Kristus.

At blive genforenet med sit Ophav, at blive ét med sin himmelske Brudgom, det er livets mål. Det er muligt ved Guds hjælp - aldrig ved egen kraft. De tusinder af helgener, som er gået forud ad den "mystiske vej", er forbilleder på denne proces.

Jomfru Maria

Jomfru Maria er den, der er gået forrest af alle. Hun er den, der har elsket Jesus mest. Derfor er hun det største forbillede. Øm Klosters nye kirke skulle indvies til hende, og munkene vidste, at Abbed Bernhard af Clairvaux havde elsket Guds Moder og havde skrevet utallige prædikener og mange hymner til hendes pris.

Maria gjorde det nemmere for munken at efterleve de klosterløfter, han havde aflagt, da han som ung var trådt ind i klosteret: Fattigdom, kyskhed og lydighed. Det var jo netop sådan, hun havde levet, og derfor kunne Kristus blive centrum i hendes liv. Klosterreglerne var også en hjælp og en støtte. Det var Benedikts regel, som de hver dag fik læst et kapitel af, når de samledes i kapitelsalen.

Salige er de fattige i ånden

Det, som måske var det sværeste, var at praktisere den åndelige fattigdom. Abbed Bernhard havde lægt vægt på, at intellektuelle beskæftigelser var en fare, der kunne føre til åndeligt hovmod, og at man derfor altid måtte være på vagt. Munkene havde hørt om det nye Sorbonne Universitet i Paris, hvor lærdommen blomstrede, og hvor den berømte Pierre Abelard havde forelæst om indviklede teologiske og filosofiske emner. Men Abbed Bernhard havde sat tingene i det rette perspektiv ved at holde fast i, at det ufravigelige fundament måtte være Evangeliet og kirkefædrene, og at man aldrig kunne nå ind til Sandhedens kerne ved menneskehjernens tankekonstruktioner, men kun gennem erfaringen af Guds kærlighed og kærligheden mellem mennesker. Bernhards argument var, at Jesus ikke havde undervist folk i logik og dialektik, men havde lært dem, hvordan de skulle leve: I kærlighed og i en visdom, som er langt dybere end den menneskelige forstands spekulationer. Kun en knælende teologi kunne føre et menneske nærmere til Gud.

En af 1200-tallets store digtere og teologer, Arnulf fra Louvain i Belgien, udtrykker denne dybe hengivelse til Kristus i hymnen *Salve mundi salutare*,

”Du som har dig selv mig givet
lad i dig mig elske livet,
så for dig kun hjertet banker,
så kun du i mine tanker
er den dybe sammenhæng”

(Oversat af Grundtvig i 1837)

Til videre læsning anbefales Mette Birkedal Bruns fine og grundige indføring i cisterciensermunkenes åndelige univers, i bogen *Øm Kloster*, red. Bo Gregersen og Carsten Selch Jensen.

Prædiken Allehelgensaften 2004 på Øm Kloster

Hans Christian Grosbøll Poulsen, sognepræst i Gl. Rye

Der var nok en eller anden før der bemærkede, at jeg under trosbekendelsen ved den tredje artikel sagde, at vi tror på én hellig, katolsk kirke. Det er ikke almindeligt at sige det i en protestantisk kirke, og det er jo sådan en, vi sidder midt i, kan I nok se. Men sådan er det jo blevet sagt her på stedet igen og igen og igen, for det står der i den originale tekst, som jo er forfattet på latin: én hellig katolsk kirke. Og de af jer, der tilfældigvis har været i kirke de gange, hvor jeg har moret mig oppe i kirken med at sige det, - det har jeg nemlig engang imellem, - for vi trænger jo også til at høre noget andet end det, vi sådan automatisk kører rundt med i hovedet. Jeg har selvfølgelig en pointe med det. Jeg står her som protestantisk præst på en katolsk kirke, kloster eller hvad vi nu skal sige, og siger det ganske bevidst efter at have læst en tekst, der taler om, at kristne er eet i Kristus og hvad bilder I Jer ind med at sige: Jeg hører Paulus til, Jeg hører Kefas til, Jeg hører Apollos til, eller hvad man nu kunne finde på at sige, at man hører til. Det overskygger det afgørende: at vi hører Kristus til, det er det vi er døbt til. Hvad betyder Katolsk? Det er på latin faktisk et låneord, det er græsk og betyder: Ud over hele - underforstået fladen, jordens flade - ud over hele fladen, og det betyder: Den almindelige.

Det var jo sådan, at allerede før Kristus døde, - hvis man overhovedet kunne sige, at kristendommen var til på det tidspunkt, - da var der diskussion om, hvad det egentlig betød, hvad det egentlig drejede sig om. Og den diskussion har stået på i 2000 år. Og jeg vil sige, at den dag den holder op, så er det fordi der ikke er kristendom på jorden længere. Det er jo ikke ligegyldigt, hvad man kalder kristendom, det har ikke samme kvalitet. Så derfor var bestræbelserne i den første tid på at finde ud af: hvad var grundlaget, hvad var det almindelige. Fordi man skal ikke styre ind i en blindgyde, ind i noget specielt, ind i nogle dunkle kroge, ind i nogle lave farvande og gøre kristendom til noget specielt eller skævvride den eller udvikle en gren forkert. Så derfor: hvad er kristendom, hvad er det almindelige? Og i diskussioner og på møder og den slags ting, som jo selvfølgelig er foregået, som den slags nu engang foregår, også

hvor der er blevet blandet verdslig magt ind i det, da har det efterhånden afklaret sig, hvad der er den almindelige kristendom. Og nogle skeptikere vil sige: Jamen vi ved jo godt, hvem der skriver historien, det gør magthaverne! Ja, det kan godt være, at det er lidt for enkelt sagt, for det kan jo godt være, at den sag man diskuterer, har en »ånd« i sig, som slår igennem. Man kan sige den imod et stykke tid, men man kan ikke blive ved med at modsige den. Den ånd, der bor i sagen selv, former til sidst det, der skal siges. Det er den katolske, den almene kirke, og det er den der drejer sig om at man skal tilhøre. Jeg ved fra samtaler med folk, at det er en almindelig opfattelse, eller det er i hvert fald en hyppig opfattelse blandt os protestanter, at vi har ligesom lavet en sær ..., vi går vore egne veje. Vi har lavet en særkirke der i 1500-tallet – med Luther og alt det der. Vi har lavet en særlig kirke. Og nogen kan så ligesom sige, at Pavekirken, den vi brød ud af, det er ligesom den er mere oprindelig. Begge dele er forkert. Luther lavede ikke en reformation for at lave en særkirke. Det hedder re-formation – altså sætte i form igen. Det var ikke en revolution eller hvad ved jeg, det var en reformation. Man skulle tilbage til det katolske, tilbage til det almene. For det gik selvfølgelig i kirken, som det går altid – det gør det stadigvæk – det udarter sig, udvikler sig, skævvrides, der sættes vildskud. Men de skal luges af. Tilbage til det katolske, tilbage til det almene, for at Kristus ikke skal forrådes. For det er selvfølgelig det, det drejer sig om. Og derfor tog jeg jo også teksten med flid: I er de helliges medborgere, hører til Guds husstand. I er bygget på apostlenes og profeternes grundvold med Kristus Jesus selv som hovedhjørnesten. Det er og bliver en hvilken som helst kirkes fundament og opgave og hele livsindhold: at holde kirken dér.

Derfor er det en særlig fornøjelse at holde gudstjenesten her på pavekirkelig grund – det har det været, det er det i særlig grad eller hvad jeg nu skal sige. Fordi det er værd at holde sig disse ting for øje, for at man ikke farer vild.

For – skal vi kikke på den danske folkekirke – og den tilhører de fleste af os jo givetvis – så er der mange ting, der falder i øjnene, ting som ikke bør være der, som er vildskud, og som vil blive luget af, som tiden går. Hvis jeg skal sige det kort – og det skal jeg jo – men uden at undlade skarpheden – så vil jeg sige, at det, der truer den danske folkekirke fra at være katolsk, altså fra at være genuin, ægte reformatorisk kristen – det er, at den er ved at forvitte, ved at blive til en grundtvigsk sekt. Og det er ikke Grundtvigs skyld, for han var katolsk – han var genuin kristen. Han havde hele Kristus med, hele Kristi fylde. Men eftersnakkerne, partiet, som kommer efter den store skikkelse – det ved vi jo, hvordan det går. Det utyndes, og det er efterhånden så utyndet, at man kan frygte, at den danske folkekirke er ved at synke ned til at være en grundtvigsk sekt. Hvordan foregår det? Det foregår ved, at man ikke holder fast ved apostlenes lære andet end som tom snak, veltalende tom

snak, som Paulus talte om i den første tekst. Han var ikke kommet til Korinth for med veltalenheds kunst at overbevise dem om noget som helst. Nej, han kom med kraft,

Det var Kristus som korsfæstet, det var grundlaget. Men glemmer man det, så kan man begynde – med sin talekunst og sin veltalenhed. Så trækker man nogen begreber ud af Kristus. Og hvad er mere nærliggende end at sige om dette menneske, at er der noget, der gælder for ham, så er det kærlighed. Men så river man det løs fra Kristus, fastholder det ikke på ham, men river det løs, og så begynder man at tale om kærligheden. Og lige så stille og roligt, så er man sluppet af med alt det besværlige med Gud og apostlene og profeterne og Kristus, og så kan vi tale om en ren human kærlighed. Det er kætteri, som der allerede er antydning af --- der kæmpes mod det kætteri allerede i nogle af Johannes-brevene, - det er et ældgammelt foretagende det her. Det at man gør Kristus til noget tilsyneladende, noget hvori gennem der bare kommer nogen evige begreber til syne – og til syne hedder 'dokaine' på græsk, derfor kalder man det 'doketisme', det kætteri her. Det er det, at Kristus bare er en tilfældig bærer af nogen evige begreber, som vi da kender alle sammen, hvis vi da går dybt nok i os selv, graver ned i vores humane natur, - nemlig kærlighed eller barmhjertighed eller godhed, eller hvad ved jeg, hvad der nu er på mode i de år, hvor det er tilfældet. Gør man sådan, og det gør den danske folkekirke i stigende grad, - så er den på vej ud i et vildskud: at føre mennesker bag lyset. Fordi så kan der ikke blive plads til Kristus, han kan ikke komme som frelser. Man har simpelthen smidt ham ud. Man kan sige Jesus nok så mange gange, det hjælper jo ingenting, hvis ånden ikke er hans. Så duer det ikke. Det er ikke veltalenhed, det er ikke store ord, store flotte forkromede plastik-ord, der frelser os. Men det er Kristus i hele hans fylde. Og det er det, kirken er sat til at viderebringe. Og så holder den sig almen og katolsk Og det er det, der er vores opgave: at Kristus kan åbne til Gudshaven. Han er døren, vi skal gå igennem. Derfor må vi fyldes med ham, høre hans ord, meditere over dem, tænke over dem. Hver må jo finde sin vej i den henseende. Det afgørende er, at det er hans ånd, der bærer. Og at det er hans ånd, der kan befri os.

Så vi kan håbe – ikke bare på Grundtvigs vegne men også på det danske folks vegne – at man kommer ud af det tynde pjask, som man har gjort Grundtvig til. Det ville være fromt at ønske, ikke mindst herfra. Der skal en reform til, ikke bare én gang, men i hver eneste generation skal man finde frem til, hvad der er katolsk, hvad der er genuin, hvad der er almindelig kristendom. Det var, hvad jeg ville bringe i erindring for jer her i aften.

Amen.

Olaf Olsen blev æresmedlem

På et møde onsdag den 20. januar 2005 i Sognehuset i Ry blev Olaf Olsen udnævnt til æresmedlem af museumsforeningen Øm Klosters Venner. Den festlige udnævnelse skete i forbindelse med det årlige vinterforedrag med den tidligere rigsantikvar og professor som taler. Olaf Olsen er en stor ven af Øm, og han har gennem årene gjort en stor indsats ved at lede de arkæologiske udgravninger og fritlæggelsen af klosterruinerne i Øm.

PETER KAMMANN

PETER KAMMANN

Bulmeurt – *Hyoscyamus niger*

Tove Tindall

Bulmeurten er en af Øm Kloster Museums sikre reliktpanter. Den første Bulmeurt på klostergrunden kan være plantet af munkene, men arkæologisk er den påvist i Sydslesvig allerede fra ca. år 200 f. Kr., i Ribe fra ca. år 720, så den har vokset i Danmark, før Cisterciensermunkene slog sig ned i Øm. Dog kan vi vist være ret sikre på, at den har været selvskreven i Øm Klosters lægeurtehave.

I nyere tid er bulmeurten registreret af en botaniske ekspedition, der besøgte klostertomten i 1911. Bulmeurt er en såkaldt dvaleplante, d.v.s. at frøene kan ligge gemt i jorden i århundreder uden at dø. Når denne jord så bliver vendt f. eks. ved udgravninger, bringes frøene op til varme og ilt og spirer lystigt igen. For Bulmeurts vedkommende mener man at have bevist, at den har spiret efter 800 års dvale.

Bulmeurt er en 25-100 cm høj, oftest 2-årig, kirtelhåret plante med bugtetandede eller -fligede blade. I juni-august får den smudsigtgule blomster med violette marmoreringer (årer). Frugten er en kapsel, omgivet af det stive, takkede blomsterbæger, der åbner sig foroven ved et låg (buddike). Planten indeholder to meget giftige alkaloider, *scopolamin* og *hyoscyamin*. Planten er sjælden som vildtvoksende i Danmark.

Navnet menes at stamme fra, at frøene bulmer, d.v.s. udvikler stærk røg, når de kastes på gløder.

Der er dog også mange andre udlægninger på baggrund af danske og udenlandske dialekter. Men alle er enige om, at Bulmeurt har været i menneskers tjeneste som lægemiddel gennem årtusinder; den omtales f. eks. på ca. 6.000 år gamle sumeriske lertavler. Nævnes kan også, at de hedenske galler brugte dens saft som pilegift, når de jagede hjortevildt.

Af folkelige navne findes der et væld:

Djævleøje efter blomstens mørke svælg.

Fandens nosser eller *Fandens pung* efter frugtens form.

Hundepisrod og *Kattelud* på grund af dens ubehagelige duft.

Sobønne og *Hundeurt* – nedsættende navne på grund af den store giftfare.

Og man sagde at "blomsternes ligfarve skyldtes, at rødderne gror ned i grave".

RUTH BAUNSGAARD

Et stort og flot eksemplar lige uden for Øm Kloster Museum

Som helbredende plante hed den bl. a. *Dulmeurt*, *Tandurt* og *Fnaturt*; - samt *Signeurt*, da kloge folk brugte den til besværgelser.

Anvendt som medicin til mennesker gjorde man f. eks. Grød af knuste blade som plaster til podagra og hovedpine. Eddikeafkog af roden kurerede tandpine og -bylder. Røg fra frøene kunne behandle frost i hænderne - men kuren måtte kun foregå "over skorstensild, så den giftige røg med det samme kunne fare lige op i skorstenen"!

Saften er sårlægende, mildner hoste og kurerer rindende øjne. Plantens blomster og frø, udblødt i vand eller vin, virker søvndyssende og smertestillende, - "men for meget brugt gør den vild og gal"! Te-ekstrakt af bladene mod kolik og lidelser i mavesækken samt til inddrypning for øresmerter.

Som det antydes i dette indlægs afsluttende digt, kan den også have været brugt som afrodisia, men andetsteds står der, at bladsaften smurt på genitalia ophæver kønsdriften.

Også husdyr behandlede med Bulmeurt:

Svin for svinesyge og -død. Køer for kvægpest og blodpis, Heste for snive, bylder, mankemus, indvoldsorm og lus. Heste og kvæg vasket med dekokt af Bulmeurt angribes ikke af fluer.

Mod skadedyr brugtes plantens stank til at fordrive rotter og mus, kornorm, væggetøj og andet utøj.

Olie presset af frøene brugtes som lampe-olie, og de tørrede blade kunne blandes i tobak.

Endelig har Bulmeurt også været anvendt til skarnsstreger og ulykker!

Bedragere gned sig med saften for at fremkalde krampetrækninger.

Tatere, landsknægte og andre tyveknægte brugte det trick at sætte en lerpotte med gløder og Bulmeurt-frø ind i bondens hønsehus om natten; hønse-sene – udsat for røgen – faldt ned fra pindene som døde! og kunne stjæles uden at vække bonden med skrig og galen.

Fisk kunne også bedøves og skovles op af vandet med de bare hænder, hvis man fodrede dem med kager af Bulmeurt-frø.

Sørgeligt er det også at læse, at i lukkede alkover kunne plantens giftige uddunstninger dræbe gravide kvinder, f. eks. nonner, under deres forsøg på at provokere en abort.

Meget ondt og godt er i tidens løb sagt om Bulmeurten. Lad os slutte med *Valdemar Rørdams* ord:

*Jeg er Bulmeurt, gammel-berømt,
Hvis afsky og pragt I har drømt,
Søgt i løndom og skyet på skrømt.
Gul af vellyst, blåsort af ve
Med stank af hvad ej sol vil se.
Ting der skræmmer – og frister, måske.
Jeg er liv, død, sløvsind, ekstase
Skaber skrig, sang, skår og skøn vase,
Får jomfruers blod til at rase.*

Kilder:

V. J. Brøndegaard: Folk og flora, bd. 4.

Johan Lange: Levende fortidsminder.

J. Lind og H.N. Garner: Klosterhaven i Øm.

Harald Nielsen: Lægeplanter i farver.

Foreningens aktiviteter 2003-2004

Ruth Baunsgaard, foreningens formand

Krokus blomstrer, mejser fløjter, der er generalforsamlinger her og der og alle vegne. Vi er heldige, at vi kan være i Sognehuset, hvor kaffen altid er klar.

Vi har mange punkter i aften, - foruden selve den ordinære generalforsamling vil arkitekterne Jan Møller og Jan Rødland fortælle om, hvordan dele af forslaget til den nye strategiplan for Øm Kloster ser ud.

Bestyrelsen har bedt lektor i Middelalderarkæologi ved Århus Universitet og vor tidligere formand Hans Krongaard Kristensen gøre rede for jordlagene under Øm Kloster og svare på evt. spørgsmål.

Så får vi kaffe. Til sidst vil filmfotograf Niels Hovgaard vise sin ny video "Munkenes Paradis".

2003: Jens Kirkeby overtog formandsposten fra midt i april til sidst i september. I den mellemliggende tid var jeg nødt til at tage orlov.

2. pinsedag afholdtes "Klosteret vågner" med fugletur ved Jens Kirkeby - der var 25-30 deltagere.

Der blev desværre ingen sommerudflugt i 2003. Bestyrelsen har derfor besluttet, at der fremover ikke skal betales depositum, og vi satser meget på, at det så kan lade sig gøre at afholde en sommerudflugt - det har det altid kunnet før.

Den 8. august var der udgivelse af den nye bog om Øm Kloster, hvor Venneforeningens bestyrelse var tilstede ved receptionen og kunne ønske tillykke.

Ved "Øl på Øm" 16.-17. august havde foreningen en stand, hvor vi solgte Museets bøger og blade og samtidigt agiterede for medlemskab af foreningen - (kontingent for resten af året = halv pris).

Vi hjalp med at sælge billetter til Det Danske Hildegard Ensemble's koncert i Gl. Rye kirke d. 16., og vi "tog os af" ensemblets medlemmer, til de skulle med toget hjem.

Dagen efter "øldagene" var Øm Kloster lejet ud til fejring af en privat fødselsdag, der var annonceret i avisen. Jeg fik klager fra beboere i Emborg og fra Venneforeningens medlemmer over den karakter, festen havde, indenfor Øm Klosters kirke, klosteromt og kirkegård.

Den 30. september var der – tilfældigvis – aftalt fællesmøde for vores og museets bestyrelse. Her påtalte vi klagerne og gjorde klart, at vi håbede, at sådanne arrangementer ikke oftere ville kunne afholdes. Siden har vi fra museumsforeningen ikke berørt sagen.

Ved mødet gav vi også udtryk for andre ønsker, bl. a. om en observatørpost i museets bestyrelse samt om museet kunne afsætte flere penge til gartnerarbejde.

Udsigten over Mossø er nu kommet til sin ret, idet der er ryddet fantastisk meget krat.

Som oplæg til planerne om evt. sammenlægning af de 3 museer i Ry kommune var bestyrelsen inviteret med på en udflugt til Ringkøbing Amt den 24. oktober. Vi besøgte tre forskellige museer, og lederne fortalte om deres samarbejde. Det var en god tur.

Den 31. oktober fejrede vi Venneforeningens 10 års jubilæum på Restaurant Sdr. Ege i Ry, - i det selvsamme lokale, hvor den stiftende generalforsamling blev afholdt. Der var pyntet med humle og vedbend fra Øm Kloster. Tidl. bestyrelsesformand Hans Lyngsgaard var toastmaster, og der blev serveret røget sild med æg, purløg og radiser, pandekager med spinat og rygeost, brie-ost med syltede pærer, godt-øl og saftvand i kander. Tidl. museumsleder Holger Garner, vores æresmedlem fortalte om klostret og udgravningernes historie og sluttede med små morsomme hændelser med museets gæster i tidens løb. Jeg fortalte anekdoter om museets gamle pionerer og sluttede med at læse Albert Andersen's digt "Træd varligt ind i den stille have...".

Det blev en festlig og god aften med 60-70 deltagere.

2004: Den 29. januar holdt antropolog ved Sydfynsk Universitet Jesper Boldsen et foredrag om "Skeletsamlingen fra Øm Klosters nordre kirkegård". Det var den dag et frygteligt vejr med sne, og jeg overvejede flere gange at aflyse, men til aften klarede det op og snefaldet ophørte. Der kom 30-40 personer, og jeg blev opfordret af flere medlemmer om en gentagelse af foredraget.

Den 2. februar deltog Jens Kirkeby og jeg i et beboermøde for Emborg. Det var et godt og veltilrettelagt møde, hvor Øm Kloster Museums ønsker for fremtiden og den ny strategiplan blev præsenteret for beboerne.

Den 24. februar var der fælles-bestyrelsesmøde på bispegården i Århus, hvor den ny strategiplan for første gang blev forelagt hele bestyrelsen for Øm Klosters Venner.

Den 13. marts deltog Tove Tindall og jeg i generalforsamlingen i "Sammenlutningen af Museums-foreninger i Danmark" på Gl. Estrup. Der var bl. a.

foredrag af formand for Kulturarvstyrelsen Steen Hvass om Kulturarvstyrelsens arbejde og værdigrundlag.

Esrom Klosters Venneforening har kontaktet os og vil gerne have et samarbejde.

Det er spændende, hvordan Øm Klosters fremtid vil se ud efter kommunesammenlægningen. Jeg håber, at Øm Kloster også i fremtiden får lov at vise sit sande ansigt som det klostretsamfund, det engang har været, og bliver skånet for kunstige "ansigtsløftninger", så det bliver ukendeligt.

Vi har afholdt 7 bestyrelsesmøder og 2 fællesbestyrelsesmøder.

En tak til Bo for godt samarbejde. Tak til bestyrelsen for godt samarbejde og sammenhold og en tak til medlemmerne for det fine fremmøde i årets løb.

FRA ØL PÅ ØM 2004. FOTO: JENS KIRKEBY

Fejder i senmiddelalderens Danmark

Jeppe B. Netterstrøm

I november måned i Det Herrens År 1460 samledes den østjyske adel til stormøde på Århus rådhus. Formålet med mødet var at stifte fred mellem de djurslandske adelsslægter Rosenkrantz og Brok, som lå i fejde. Under mødet fremsatte den højadelige Otte Nielsen Rosenkrantz og hans søn Erik Ottesen en række anklager mod den ligeledes højadelige Lage Brok af Gammel Estrup. Lage havde med sin private hær bestående af 16 svende belejret Rosenkrantzernes herregård Bjørnholm en hel dag og truet fogeden på livet! Lage havde forsøgt at dræbe en af Ottes budbringere! Lages svende havde ved flere lejligheder overfaldet Rosenkrantzernes undergivne bønder! Lages svar på disse anklager blev overhørt, og han forlod mødet i vrede, inden man kunne nå at få en fredsløsning i stand. Fejden fortsatte indtil 1475. Da kunne man se tilbage på godt 15 års fejde med drab, overfald og chikanerier i et omfang, der ikke lader nutidens rockerkrige meget efter.

Sådanne fejder var helt almindelige i Danmark i 1400-tallet. De kan være vanskelige at forstå for nutidsdanskeren, der lever i et forholdsvis fredeligt samfund under beskyttelse af politi og retsvæsen. Men i senmiddelalderen var der ikke noget politi, og retsvæsenet var endnu ikke under tilstrækkelig statslig kontrol. Enhver måtte beskytte sig og sine. Adelsmanden måtte omgive sig med et følge af bevæbnede svende for at beskytte ejendomme og ære. Den simple bonde måtte ofte ty til vold for at sætte sig i respekt. Selvtægt og voldsanvendelse var derfor også i vidt omfang tilladt ved lov.

På den baggrund bliver det nemmere at forstå Lage Broks handlinger. Han er i 1800- og 1900-tallets historieskrivning blevet udskreget som en stor bandit. Men meget tyder på, at Lage Brok ikke kunne have handlet anderledes overfor den stærkt ekspanderende Rosenkrantz-slægt, som siden midten af 1400-tallet havde lagt beslag på mange østjyske godser, len og klostre og dermed truet Brok-slægtens position. Når vi sammenligner datidens fejder med nutidens rockerkrige er det således vigtigt at huske på, at nutidens rockere i almindelighed er

foragtede af det øvrige samfund – at de i vidt omfang er kriminaliserede og marginaliserede. Til forskel fra datidens adelige, der førte fejder: De var på ingen måde foragtede eller marginaliserede, i hvert fald ikke af andre adelige. Deres handlinger var ikke kriminaliserede, men derimod ofte aldeles lovlige i henhold til dagældende ret. Lage Brok og de mange andre adelige, der førte langvarige fejder, var ikke rockere eller ”røverriddere”, men derimod velrespekterede bedsteborgere, som indtog samfundets og statsforvaltningens højeste positioner og embeder. Så udbredt var fejderetten, at også kirkens mænd (biskopper, abbeder, præster), som burde have været fredens mænd, meget ofte deltog i fejder.

Forklaringen på, at Lage Brok har fået så slet et eftermæle er dels, at det har været vanskeligt for moderne historikere at forstå de just nævnte sider af middelaldersamfundet. Og dels, at historikerne i samme forbindelse har kunnet støtte sig på det overleverede kildemateriale, som i vidt omfang tillægger Lage Brok skylden for hele miseren. At dette er tilfældet, skyldes at Rosenkrantzterne havde indflydelse på de institutioner, som har produceret kildematerialet, herunder navnlig domstolene. Om domstolene kan man konstatere, at de udelukkende fældede domme til fordel for Rosenkrantzterne. Otte Nielsen, der stod sig usædvanlig godt med kong Christian d. 1., besad nemlig i perioden 1439-1467 Kalø len, som indbefattede alle herrederne på Djursland. Posten som lensmand gav ham ret til at udnævne herredsfogederne, og dermed stor mulighed for at påvirke de domme, som blev afsagt på herredstingene – som herredsfogederne jo foresad som en slags dommere. Det kan slet ikke udelukkes, at Rosenkrantzterne har foretaget sig fejdehandlinger, som vi blot ikke hører om på grund af denne kildesituation.

Et bemærkelsesværdigt træk ved Brok-Rosenkrantz-fejden er de mange overfald på bønderne. At Lage Brok blev anklaget for bondeplageri har utvivlsomt bidraget til det dårlige renommé, han har fået i eftertiden. Men igen må man sige, at Lage Brok her fulgte det helt sædvanlige mønster for adelsfejder – afskyeligt som det end forekommer en fjern eftertid. Dette kan tillægges en ganske stor samfundshistorisk betydning. Man har i nyere forskning peget på, at adelsfejderne skabte et stort behov for beskyttelse i bondestanden. Dette behov for beskyttelse, værn, kunne bønderne pga. fraværet af en effektiv statsmagt kun få dækket hos deres egen godsejer, hvis fejde med en anden godsejer var årsag til, at behovet for beskyttelse var opstået! Dermed var adelsfejderne med til hele tiden at konsolidere det feudale samfund med en rig værnestand i toppen og en bred almue af ”beskyttede” bønder i bunden.

Karakteristisk for mange fejder er deres tendens til at optrappe. Brok-Rosenkrantz-fejden er ingen undtagelse. Efter en fredsslutning mellem parterne i 1464, blussede fejden på ny op fra 1466. Rosenkrantzterne nød ikke helt i samme grad som tidligere kongens gunst, og Lage var ikke sen til at udnytte

situationen. Hårdest gik det nu tilsyneladende ud over borgerne i Randers, som stod under Rosenkrantzernes beskyttelse. I den forbindelse blev begået adskillige drab – noget, der vist ikke var forekommet i den tidlige del af fejden. Mest berømt er det drab, som Lave Brok på et tidspunkt inden 1468 egenhændigt begik på den rige Randersborger Niels Påskesøn. Om dette drab findes en folkeviser, som muligvis er forfattet ganske kort efter drabet. Her et uddrag, hvor vers 2-6 er udeladt:

1. De Påskesønner lader bygge et hus
midt på Randers gade.
Jeg så aldrig så højt et hus
i alle mit livs dage.
-De Påskesønner forbygger alle borge.

7. Det var Niels Påskesøn,
han rider i rosenlund.
Mødte han unge hr. Lage Brok
udi så ond en stund.

8. ”Hør du, Niels Påskesøn,
og hvi rider du her?
Hvi est du ikke i København
mig for kongen at kære?”

9. ”Jeg var mig i Helsingør,
mine øksne solgte jeg der.
Kongen er i København,
jeg kom ham aldrig nær.

10. Så vel tror jeg vor unge konge,
og så hin rige hr. Otte.
Ligeså gør jeg eder hr. Lage Brok,
I gør mig ikke andet end godt.”

11. Du måtte vel tro hin rige hr. Otte,
og ligeså vor unge konge.
Du tro ret aldrig hr. Lage Brok!
Han har en ormetunge.

12. Det var unge hr. Lage Brok,
han sit sværd uddrog.
Det var Niels Påskesøn,
han sønder i midje hug’.

13, Nu ligger Niels Påskesøn,
han ligger i lunden død.
Det kostede unge hr. Lage Brok
både penge og guld så rød
-De Påskesønner forbygger alle borge.

Visen spiller på forskellen mellem den opstigende købstadspatricier, der ”forbygger alle borge” med sit prangende hus i Randers, og så den reaktionære adelsmand, der ikke kan tåle at blive overgået i velstand, og som ikke kan tolerere, at der klages over ham hos kongen. Men tilknytningen til Brok-Rosenkrantz-fejden kommer også direkte til syne. Den i visen omtalte hr. Otte, som Niels Påskesøn åbenbart er knyttet til, er jo naturligvis Otte Nielsen Rosenkrantz.

Men det var ikke kun Lage Brok, der blev beskyldt for sådanne mildest talt ufine metoder. Erik Ottesen blev i 1474 anklaget for at stå bag et mordkomplot mod Lage Brok. Erik Ottesen sørgede for et fordelagtigt vidnesbyrd, der rense ham for beskyldningerne. Det kan imidlertid ikke afvises, at det var den bekendte Rosenkrantzske manipulation med domstolene, der igen gav pote. I hvert fald kaster sagen et noget odiøst skær over den fromme Erik Ottesen.

Men kongen lagde pres på parterne, og fik dem til at indgå en varig fred i 1475. Året efter fejdens afslutning skrev Erik Ottesen en fortale til et saxo-håndskrift, han havde ladet udarbejde. Her opstillede han en yderst personlig udlægning af de ti bud, hvor han ganske tvangfrit tilføjede, ændrede og udskiftede i de ”rigtige” bud fra 2. Mosebog. Eksempelvis er det femte bud (”Du må ikke slå ihjel!”) hos Erik Ottesen blevet til: ”Gør ikke manddrab uden om loven med råd eller gerning”. Drab må altså gerne øves, når blot det sker med loven! Denne særprægede gengivelse af det femte bud siger ikke så lidt om det middelalderlige voldssamfund. For Erik Ottesen – som førte private fejder, deltog i kongens svenske krige, og som i sin egenskab af lensmand sørgede for eksekvering af dødsstraffe – har det simpelthen været umuligt at efterleve det femte bud på en fundamentalistisk måde. Det afgørende i middelaldersamfundets syn på vold var, om volden blev udført ”med loven”, dvs. om den blev opfattet som retfærdig.

Det sker på museet i 2005

MARTS:

Onsdag den 9. marts kl. 19.30 i Sognehuset i Ry.

Generalforsamling i Øm Klosters Venner.

Freitag den 18. marts. *Det gyldne kloster-vand*. Øllets betydning i middelalderen. Spisning på gæstgiveriet kl. 18.00. Kl. 19.30 *Øl i middelalderen* ved Bo Gregersen. *Ølsmagning* 20.30-22.30 ved Torben Steenberg. Middag, øl, foredrag og ølsmagning koster 295 kr. (foredrag og ølsmagning 175 kr). Tilmelding Øm Gæstgiveri eller Øm Kloster Museum senest 13. marts.

Palmesøndag den 20. marts kl. 13.00. Officielt åbning af museet og årets særudstilling *Sygdom og helbredelse i middelalderen*. Rundvisning kl. 14.00.

Rundvisninger kl. 13.00 og 15.00::

Skærtorsdag 24. marts

Langfredag 25. marts

Påskedag 27. marts

2. Påskedag 28. marts kl.13.00: Rundvisning ved museumsgartneren.

APRIL:

Søndag 3. april kl. 9.30. *Gudstjeneste* ved sognepræst Jes Lau Jørgensen i Veng Klosterkirke. Derefter *rundvisning* ved Bo Gregersen i den nyrestaurede klosterkirke og landskabsarkitekt Bendt Nielsen fortæller om *overgangen fra klostergods til krongods*. På Sophien-dal mulighed for frokost for 80 kr. Pris for guidet tur efter gudstjenesten er 40 kr. pr. voksen. Tilmelding senest 31. marts. Arrangør: Øm Kloster Museum og Søhøjlandets Økomuseum

Store bededag 22. april kl. 13.00 og 15.00 rundvisning.

Søndag 24. april kl.13.00 rundvisning i klosterhaven.

MAJ:

Onsdag den 4. maj kl. 20.00 *Friluftsgudstjeneste i kirkeruinen* ved Erik Bredmose Simonsen. Arrangør: Øm Kloster Museum og Øm Klosters Venner

Mandag den 16. maj kl. 4.00. Øm Klosters Venners traditionelle morgentur til Øm. *Munkenes morgen* – Morgentur til Øm Kloster med fortællinger om morgenlivet på Øm Kloster og fuglesangen i de smukke omgivelser ved Mossø. Pris: 40 kr. for voksne og 15 kr. for børn inkl. kaffe/te og rundstykker. Arrangør: Øm Klosters Venner og Øm Kloster Museum.

2. pinsedag 16. maj kl.13.00 rundvisning i klosterhaven.

Torsdag den 26. maj kl. 19.30 på Øm Gæstgiveri. *Klostermedicin i Middelalderen* ved docent, dr. pharm Svend Norn, Panum Institutet.

Der vil være rundvisninger kl. 13.00 og 15.00 på følgende datoer:

Kr. himmelfartsdag 5. maj

Pinsedag 15. maj

Søndag 22. maj, historiens dag.

JUNI-JULI:

Søndag den 19. juni. Udflugt med Øm Klosters Venner.

Søndage i skolernes sommerferie rundvisninger kl. 13.00 og 15.00.

Søndag den 26. juni kl.13.00 er der desuden rundvisning i Klosterhaven.

Mandag den 31. oktober kl. 18.00.

Fejring af indvielsen af Øm Klosters kirke i 1257, Allehelgensaften.